

רכישת בשר, חלב וביצים במהלך הפסח בימי

הקורונה

הרב יצחק זביר

הקדמה

מגפת הקורונה והבהלה למזון שבאה בעקבותיה סיפקו אתגרים רבים לקמעונאים ודרשו מהם יצירתיות באספקת מזון ממקורות לא רגילים. מזון רב הגיע מחו"ל, כשהסטנדרטים לכשרותו אינם דומים לאלו המקובלים בארץ. מחסור רציני הורגש בביצי תרנגולת בתקופה זו, ובעקבות זאת יזם משרד החקלאות ייבוא של ביצים מספרד, וכדי למהר את הגעתן לארץ הובאו הביצים במטוסים (בשונה מהמקובל דרך הים). חלק מן הביצים הללו הובאו בתוך חג הפסח עצמו, ומובן שלא היה עליהן שום פיקוח כשרותי, ועלתה השאלה: האם מותר להשתמש בהן בפסח ללא הכשר לפסח?

בחיי היום-יום אנו מתעסקים בכשרות המזון מן החי שמגיע אלינו, אך איננו מתעניינים במה הוזנו בעלי החיים, שכן אפילו אם אכלו מזונות שאינם כשרים בעליל ומתוך כך אנו נהנים מבשר העופות ותוצרתם, הדבר אינו משפיע על כשרותם של בעלי החיים. שונה מכך הוא איסור חמץ הכולל בתוכו גם איסור הנאה, ובעקבות זאת נשאלת השאלה – האם מותר לנו להשתמש בבעלי חיים שאכלו חמץ בפסח ובתוצריהם? האם יש בכך הנאה אסורה מהחמץ שאכלו? יש לציין שהשאלה מתמקדת בהנאה שבמהלך ימי הפסח, ולא לאחר מכן, מפני שחמץ שהיה ברשות גוי בפסח, לאחר הפסח ההנאה ממנו מותרת¹, ולכן הבשר, החלב והביצים ודאי מותרים, אף שהם תוצר של אכילת חמץ של גוי בפסח.

א. בשר ועוף

ה'שלחן ערוך' בהלכות פסח (או"ח סי' תמח סעי' ז) פסק:

אסור ליתן בהמתו לאינו יהודי להאכילה בימי הפסח, אם הוא יודע שמאכיל אותה פסולת שעורים שהוא חמץ.

1. שו"ע או"ח סי' תמח סעי' א; ועי' בשדי חמד, מערכת חמץ ומצה סי' ב אות ד, שכתב שוודאי אין להחמיר בפסח מחמת החמץ שאכלו בעלי החיים קודם הפסח, וכל הדיון הוא כלפי מה שאכלו בפסח.

הילבושי (לשו"ע, שם) הסביר את טעמו של האיסור:²

והרי הוא נהנה מחמץ בפסח שמפטם בו הגוי את בהמתו, וחמץ אפילו של גוי אסור ליהנות ממנו בפסח.

אנו למדים שישנו איסור הנאה בכך שבשר בהמתו מתפטם ורבה מהחמץ. עלינו לברר מה יהיה הדין בדיעבד, האם במקרה כזה יהיה אסור לאכול את הבהמה? זאת נוכל ללמוד מדברי הרמ"א בהלכות טרפות (שו"ע, יו"ד סי' ס סעי' א):

בהמה שנתפטמה בדברים אסורים, מותרת, אבל אם לא נתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים, אסורה.

רק כאשר מתחילת חייה ניזונה הבהמה ממאכלי איסור, וכל בשרה התפתח בזכותם, הוא אסור בהנאה, אך אם רק חלק מחייה ניזונה ממאכלי איסור, לפנינו ניצב הכלל ההלכתי 'זה וזה גורם', ובשר הבהמה מותר. לפי זה כתבו הפוסקים שבשר בעלי חיים לעולם לא יוכל להיאסר מחמת איסור חמץ, שהרי ודאי ניזונו גם לפני הפסח בשעה שהחמץ לא היה נחשב לאיסור.³ למעשה ברוב ככל הלולים והרפתות בארץ מקובל להחליף את מזון בעלי החיים לכשר לפסח, וכמו כן ממילא השחיטה בחול המועד מועטה מאוד, ועל כן חשש זה אינו מצוי בימינו, אך יש הממשיכים במנהג ומקפידים לרכוש את הבשר והעופות לפני הפסח.

ב. חלב

בעניין השימוש בחלב שנחלב מבהמה שניזונה מחמץ בפסח נחלקו הפוסקים. יש שכתבו שבשונה מן הבשר שגדל גם בזכות המאכלים שאכלה לפני הפסח, החלב נחשב להנאה ישירה מן החמץ, שכן הוא מתחדש בכל יום, ולכן אין להשתמש בחלב בהמה

2. כ"כ גם בעטרת צבי, או"ח סי' תמח ס"ק יא.

3. אליה רבה, סי' תמח ס"ק טו; עולת שבת, לשו"ע שם ס"ק ד; שערי תשובה, לשו"ע שם בשם דודו; פרמ"ג, א"א לשו"ע שם ס"ק י; משנ"ב סי' תמח ס"ק ל; ובאשל אברהם (בוטשאש) לשו"ע שם ז, התיר זאת 'כשאוכלת מאכל אחר גם כן', אך נראה לתלות בכוונתו כך שאף במאכל הקודם לפסח שרי.

שאוכלת חמץ בפסח,⁴ אלא אם עברו עשרים וארבע השעות מעת אכילת החמץ,⁵ או כאשר היא אוכלת גם מאכלים נוספים שאינם חמץ.⁶

מנגד יש שלא הסכימו עם איסור זה, והתירו את השימוש בחלב שנחלב מבעלי חיים הניזונים מחמץ⁷ (מכמה טעמים: 1) החלב גם הוא מופק בזכות הבהמה כולה, וממילא שייך בו היתר 'זה וזה גורם' בדומה להיתר אכילת הבשר.⁸ 2) היתרו של החלב עצמו הוא חידוש המנתק אותו מגופה של הבהמה, ומחמת זאת אין לאסורו מחמת מזונה.⁹ 3) בשעה שהבהמה אוכלת את החמץ, החלב עדיין לא קיים ואינו יכול להיאסר.¹⁰ 4) ההנאה מן החמץ עקיפה ואינה 'כדרך הנאתו'.¹¹ 5) כשהבהמה שייכת לגוי – לו עצמו החמץ כלל לא אסור בהנאה, וממילא לא שייך לאסור את החלב המופק בעזרתו.¹²

למעשה בארץ ישראל בכל הרפתות הגדולות מחליפים את מזון הפרות לפני הפסח למזון שאינו חמץ. למרות זאת יש המסמנים את מוצרי החלב שנחלבו לפני הפסח בחותמת מיוחדת – 'כשר לפסח ערב פסח', על מנת להבדילם מאלו שנחלבו בפסח עצמו (בכך

4. פרמ"ג, א"א שם ס"ק י, ובהרחבה ביו"ד סי' ס שפ"ד ס"ק ה. אשל אברהם (בוטשאש) סי' תמח ס"ק ז; וכן הובא בשם מהר"ד אופנהיים, שאסר לשתות את החלב בפסח (שו"ת כרם שלמה, יו"ד סי' ס; שו"ת תשובה מאהבה, יו"ד סי' קכה), וכן אסר הגר"ח פלאגי, רוח חיים, סי' תמח ס"ק ד; ובתעופות ראם (טויבש), סי' יג, החמיר לכתחילה; וכן בשע"ת, שם ס"ק ז, בשם שו"ת פרי תבואה, סי' ה; ובספר יהושע, סי' ג וסי' טז; ובקיצוש"ע, סי' קיז סעי' יג, כתב ששומר נפשו יחמיר בזה, וכ"כ בכך איש חי, שנה א' צו מב; ובשו"ת ערוגת הבושם (גריוואלד), סי' קלח, כתב שיש בזה חשש טמטום הלב. כשיטה זו נראה שפסק המשנ"ב, שם ס"ק לג.

5. פרמ"ג שם, משנ"ב שם.

6. ישועות יעקב, סי' תמח ס"ק ט; שו"ת רמ"ץ, סי' כח; שו"ת דבר משה, תנינא סי' צח אות נא; משנ"ב, שם ס"ק לג; חוט שני, פסח פ"ז אות ג.

7. ערוך השולחן, או"ח סי' תמח סעי' יא; שערי רחמים (בשם הגר"א והגר"ח מוולאז'ין), אות קיא; שו"ת יהודה יעלה, או"ח סי' קכז; ושם בשם שנות חיים למהרש"ק; ובדעת תורה למהרש"ם, יו"ד סי' ס אות יב (וכתב שבעל נפש יחמיר בזה); ובמהר"ם שיק, או"ח סי' ריב, התיר בלוקח מגוי; שו"ת מהרש"ג, ח"ב סי' פה; אג"מ, או"ח ח"א סי' קמז; אורח משפט, סי' קא-קב; ובשו"ת תורת חסד (פראדקין), או"ח סי' כא, כתב להקל לצורך גדול.

8. נשמת אדם, ח"ב סי' קיט סעי' ט; מגן האלף, סי' תמח ס"ק ז.

9. נשמת אדם שם.

10. שבילי דוד, או"ח סי' תמח ס"ק כח.

11. פלתי, יו"ד סי' ס"ק א.

12. שו"ת בית אפרים, או"ח סי' לה; וראה בשו"ת זית רענן, ח"א או"ח הלכה ג סי' ב, שדחה דבריו.

גם מוודאים שאין חשש רחוק שמא התערב בחלב מעט ממזון החמץ של הפרות, ובפסח אינו בטל.¹³

בח"ל לעומת זאת מצוי חלב שנחלב מבהמות שניזונות מחמץ, ועל המקפידים בכך לרכוש חלב שתאריך ייצורו קודם לפסח.

ג. ביצים

הדיונים בפוסקים נסובו סביב היתר השימוש בכשר הבהמה ובחלבה, אך כמעט שאין התייחסות לגבי הביצים.¹⁴ אלו שהזכירו את דינן של הביצים נחלקו אם נכון לדמות אותן לחלב, שיש האוסרים אותו, או לבשר, שההיתר בו פשוט יותר. יש שדימו את הביצים לחלב, שכן הן מתחדשות בכל יום, וממילא כעת נהנה מן החמץ שאכל העוף בלא תערובת של הנאה מהמאכלים המותרים שאכל בימים הקודמים.¹⁵ מנגד, יש שהעירו שבהלכה מבואר שתהליך התפתחותה של הביצה אורך כשלושה שבועות,¹⁶ וממילא אף ההנאה ממנה מעורבת מן המאכלים המותרים שאכלה קודם לפסח, וכשם שאנו מתירים את השימוש בבשרה, כך גם השימוש בביצה יהיה מותר.¹⁷

על פי האנטומיה של התרנגולת, נראה שיש לעשות פשרה בין הדעות: החלמון מתפתח במשך זמן מה בשחלות העוף, אך החלבון מתפתח כולו לאחר הביוץ, שעות ספורות לפני הטלת הביצה, וממילא יש מקום לחלק בין השימוש בחלמון, שיהיה מותר לכל הדעות, לשימוש בחלבון, שיהיה תלוי במחלוקת בדין חלב הבהמה.

למעשה בארץ ישראל ברוב ככל הלולים מחליפים את מזון התרנגולות לפני הפסח למזון כשר לפסח, והחשש בו אנו עוסקים אינו קיים בהם. בביצים שמגיעות מח"ל החשש לתזונת חמץ קיים, אך בדרך כלל אלו שהוטלו בפסח מגיעות לארץ רק לאחר הפסח. בימים האחרונים של החג כדאי להתבונן מהו מקור הביצה, ואם מדובר בביצה מח"ל ללא חותמת כשרות לפסח, לדעת חלק מהפוסקים יש להימנע מרכישתה.

13. ראה מאמרו של הרב ויטמן בנושא הפיקוח על החלב לצורך הפסח באתר כושרות.
 14. ראה שו"ת מהרש"ג, ח"ב סי' פה, שאף הוכיח מהתעלמות זו שוודאי גם החלב מותר.
 15. כך משמע מדברי מהר"י הענקין, בשו"ת גבורות אליהו, סי' קלה; וחוט שני פסח פ"ז אות ג.
 16. שו"ע, יו"ד סי' פו סעי' ט.
 17. וכ"כ הרב אדרעי בפרק כשרות בפסח, פרק ל הערה 23, שכן השיב לו הגר"מ אליהו, וכעין זה כתב העורך ליישב את דברי המהרש"ג שם.

סיכום

- א. לרוב הדעות מותר לאכול בשר בהמה שנשחטה בפסח, והמחמירים מקפידים לרכוש בשר קודם הפסח, ולהימנע מבשר בהמה שאכלה חמץ ונשחטה בפסח.
- ב. הפוסקים נחלקו לגבי השימוש בחלב בהמה שאכלה חמץ בפסח, ורבים החמירו בכך לכתחילה. בארץ ישראל מקובל להחליף את המזון ברפתות לפני החג למזון כשר לפסח, ולכן חשש זה אינו קיים, אך על הרוכשים חלב בחו"ל להסב את תשומת הלב לדין זה.
- ג. הפוסקים נחלקו בדינם של ביצים שהוטלו בפסח. למעשה בארץ ישראל ממילא מקובל להזין את התרנגולות בפסח במזון כשר לפסח, ולכן מותר להשתמש גם בביצים ללא הכשר לפסח. בביצים מחו"ל יש מקום להחמיר בכך ולהשתמש רק בביצים שהוטלו לפני הפסח, או בביצים שנקנות בפסח עם כשרות לפסח.